

TEORIE OSOBOWOŚCI, wykład, rok akademicki 2007/08

prowadzący: dr Waław Bąk, Katedra Psychologii Osobowości KUL (www.kul.lublin.pl/kpo)

1. **Wprowadzenie do psychologii osobowości:** definiowanie osobowości i odróżnienie od pojęć pokrewnych (charakter, temperament); historia psychologii osobowości i jej miejsce wśród innych nauk i innych dziedzin psychologii; podstawowe pytania i główne kontrowersje psychologii osobowości; sposoby poznawania osobowości; kryteria oceny teorii osobowości.
2. **Klasyczna teoria psychoanalityczna Freuda:** historia rozwoju naukowego Freuda; trzy fundamentalne założenia (determinizm, konflikt, nieświadomość); model topograficzny (trzy poziomy funkcjonowania psychiki); struktura osobowości (id, ego, superego); teoria popędów; lęk i mechanizmy obronne; rozwój psychoseksualny (faza oralna, analna, falliczna, genitalna, kompleks Edypa) i formowanie się charakteru; typy charakteru; psychopatologia i terapia; mocne i słabe strony teorii.
3. **Współczesna teoria psychoanalityczna:** psychologia ego: **Anna Freud**; **Heinz Hartmann** – koncepcja autonomii ego; **Jack Block** – kontrola i prężność ego; **Robert White** – rozwój ego; **Erik Erikson** – psychospołeczna teoria rozwoju osobowości (charakterystyka poszczególnych stadiów).
4. **Psychologia indywidualna Alfreda Adlera:** główne różnice w stosunku do klasycznej psychoanalizy i okoliczności odejścia od Freuda; koncepcja fikcyjnego finalizmu; dążenie do wyższości (przewyciężenia); poczucie niższości i jego kompensacja; styl życia; zainteresowania społeczne.
5. **Psychologia analityczna Carla G. Junga:** główne różnice między Jungiem i Freudem; struktura osobowości – ego, nieświadomość indywidualna i zbiorowa, archetypy, persona, cień, anima i animus, Jaźń; postawy i funkcje psychiczne oraz związana z nimi typologia osobowości; dynamika osobowości (energia psychiczna); rozwój osobowości (proces indywidualizacji).
6. **Neops psychoanaliza:** specyfika nurtu i różnice w stosunku do teorii Freuda; **Karen Horney** – stosunek do Freudyzmu, koncepcja lęku podstawowego, postawy wobec świata, neurotyczne potrzeby i teoria nerwicy; **Erich Fromm** – ucieczka od wolności w poszukiwaniu bezpieczeństwa, potrzeby jako wewnętrzne determinanty zachowania, typy charakteru społecznego; interpersonalna teoria **H. S. Sullivana** – definicja osobowości, dynamizmy, procesy psychiczne i personifikacje, dynamika osobowości (potrzeby i lęk), rozwój osobowości.
7. **Teorie relacji z obiektem oraz psychodynamiczna teoria self:** ogólna charakterystyka nurtu – główni przedstawiciele, podstawowe założenia i cechy wspólne; koncepcja **Melanie Klein**; koncepcja separacji-indywidualizacji **Margaret Mahler**; teoria **Heinza Kohuta** – narcyzm, rozwój osobowości; **Otto Kernberg** – tożsamość ego.
8. **Personologia Henry'ego Murraya:** interdyscyplinarne studium osobowości; badania indywidualnych przypadków i poznawanie osobowości osób zdrowych; personologia a psychoanaliza; definicja osobowości i struktura osobowości; teoria potrzeb; charakterystyka pojęć: presja, temat, integrat potrzeby, wektor-wartość; TAT – specyfika metody; „Murrayowskie” inspiracje (m.in.: McClelland, Winter, ACL, psychologia narracyjna).
9. **Psychologia jednostki Gordona Allporta:** definicja osobowości; teoria cech; koncepcja proprium; motywacja i koncepcja autonomii funkcjonalnej; kryteria dojrzałej osobowości; teoria Allporta jako inspiracja dla innych nurtów teoretycznych w psychologii; najczęściej wysuwane zarzuty.
10. **Teorie cech:** specyfika podejścia cechowego i tezy podzielane przez wszystkich przedstawicieli nurtu; **czynnikowa teoria Raymonda B. Cattell** – definicja osobowości, koncepcja cech powierzchniowych i źródłowych, analiza czynnikowa jako metoda „wykrywania” cech osobowości, cechy zdolnościowe, temperamentalne i dynamiczne, trzy źródła informacji o osobowości (dane L, Q i T), kwestionariusze Cattella; **trójczynnikowa teoria Hansa J. Eysencka** – różnice w porównaniu z podejściem Cattella, definicja osobowości, trzy podstawowe wymiary osobowości (PEN), uniwersalny charakter czynników, typy osobowości a zdrowie, Allport, Cattell, Eysenck – porównanie; **Pięcioczynnikowy model osobowości PMO** – badania leksykalne, model P. Costy i R. McCrae, model Zuckermana, biologiczne podłoże, uniwersalność i stałość cech, porównanie z koncepcją Cattella i Eysencka.

11. **Teorie społecznego uczenia się:** behawioryzm i prekursorzy podejścia, warunkowanie klasyczne i instrumentalne; poglądy B. F. Skinnera na temat rozwoju i powstawania zaburzeń; teoria bodźca-reakcji **Dollarda i Millera** – istota uczenia się, teoria frustracja-agresja, teoria konfliktu i trzy rodzaje konfliktów; teoria osobowości **Juliana Rottera** – poglądy na temat uczenia się, teoria oczekiwania-wartości, koncepcja lokalizacji kontroli; mocne i słabe strony teorii uczeniowych.
12. **Teoria społeczno-poznawcza:** specyfika nurtu oraz ujęcie osoby i nauki; **teoria Alberta Bandury** – uczenie jako podstawa rozwoju osobowości, modelowanie, czyli uczenie się przez obserwację, przekonanie o własnej skuteczności, cele i kompetencje, motywacja i procesy samoregulacji, psychopatologia i zmiana; **teoria Waltera Mischela** – krytyka teorii cech, poznawcze zmienne osobowościowe (konstrukty i strategie kodowania informacji, oczekiwania, cele, kompetencje, systemy samoregulacji), kognitywno-afektywna systemowa teoria osobowości (Mischel i Shoda).
13. **Poznawcza psychologia osobowości:** specyfika podejścia poznawczego, związki z innymi nurtami teoretycznymi i elementy odróżniające; **teoria konstruktów osobistych G. Kelly’ego** – ujęcie osoby i nauki (metafora człowieka jako naukowca), konstrukty osobiste, typy konstruktów, Rep Test jako metoda poznawania systemu konstruktów, dynamika osobowości (lęk, strach, zagrożenie), wzrost i rozwój, psychopatologia i propozycje terapeutyczne; **teoria pola Kurta Lewina** – struktura osobowości (zróżnicowanie w obrębie przestrzeni życiowej), dynamika osobowości (potrzeby i wartościowania, siły, wektory, przemieszczenia, przepuszczalność granic); **psychologia polska** – Józef Koziński, Janusz Reykowski, Wiesław Łukaszewski, Kazimierz Obuchowski.
14. **Poznawcze teorie Ja:** William James jako prekursor nurtu – rozróżnienie na *I* i *Me*; rozwój systemu Ja w trzech aspektach: różnicowanie „Ja” vs „nie-Ja”, samoświadomość, zdolność do autorefleksji; Ja jako złożona i dynamiczna struktura poznawcza (schematy Ja wg Markus, wymiary opisu reprezentacji Ja); motywy organizujące koncepcję siebie (autowaloryzacja, autoweryfikacja); Markus – robocza koncepcja siebie; koncepcja Ja możliwych Markus i Nurius; poczucie własnej wartości i klarowność koncepcji siebie; problem różnic międzykulturowych; Duval i Wicklund – teoria przedmiotowej samoświadomości; teoria samoregulacji Carvera i Scheiera – model cybernetyczny; teoria rozbieżności Ja E. T. Higginsa.
15. **Psychologia humanistyczna:** „trzecia siła” w psychologii jako wynik niezgody na behawioryzm i psychoanalizę; elementy wspólne łączące poglądy przedstawicieli psychologii humanistycznej; poglądy **Kurta Goldsteina**; **koncepcja A. Masłowa** – teoria potrzeb, samoaktualizacja, cechy osoby dojrzałej (samoaktualizującej się), **fenomenologiczna teoria C. Rogersa** – istota podejścia fenomenologicznego, terapia skoncentrowana na kliencie, struktura osobowości – organizm i pole fenomenologiczne, pojęcie Ja, rozbieżność między Ja realnym i Ja idealnym, zgodność między Ja i organizmem, dynamika osobowości – aktualizacja siebie, rozwój osobowości i osoba w pełni funkcjonująca.
16. **Psychologia egzystencjalna:** czynniki, które wpłynęły na wyłonienie się nurtu; główni przedstawiciele, związek z psychologią humanistyczną (z jednej strony) i z psychoanalizą (z drugiej); główne założenia; struktura egzystencji (Dasein); trzy obszary świata (Umwelt, Mitwelt, Eigenwelt); sposoby bycia w świecie (Binswanger) i nieodłączne atrybuty ludzkiej egzystencji (Boss); przekraczanie świata i rozwój; dynamika egzystencji – problem wolności, odpowiedzialności i winy; lęk egzystencjalny – istota lęku egzystencjalnego oraz typologie Tillicha i Bugental; psychoterapia – koncepcja nerwicy noogennej i logoterapii V. E. Frankla.
17. **Psychologia narracyjna:** narracyjność jako uniwersalna cecha człowieka; J. Brunera rozróżnienie na myślenie paradygmatyczne vs narracyjne; charakterystyczne cechy opowieści jako efektu narracyjnej aktywności człowieka; etapy w rozwoju aktywności narracyjnej człowieka; elementy „myślenia narracyjnego” w różnych teoriach osobowości; teoria skryptu S. Tomkinsa; teoria narracyjnej tożsamości D. McAdamsa; teoria wartościowania i teoria dialogowego Ja H. Hermansa; ogólne założenia akceptowane przez przedstawicieli różnych teorii narracyjnych.
18. **Teorie socjobiologiczne:** podstawowe założenia; związek z teorią ewolucji i etologią; socjobiologiczne interpretacje agresji i altruizmu; teoria inwestycji rodzicielskich Triversa i teoria pewności rodzicielstwa D. Bussa; socjoanalityczna teoria R. Hogana; teoria przywiązania M. Ainsworth i J. Bowlby; teoria opanowania trwogi Greenberga, Pyszczynskiego i Solomona.
19. **Próby integracji wiedzy o osobowości** – (1) model integracyjny Roberta R. McCrae i Paula T. Costy; (2) propozycja Dana McAdamsa.

LITERATURA

Podręczniki:

1. Oleś, P. K., (2003). *Wprowadzenie do psychologii osobowości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
2. Pervin, L. A., John, O.P. (2002). *Osobowość. Teoria i badania*. Kraków: Wydawnictwo UJ.
3. Hall, C. S., Lindzey, G., Campbell, J. B. (2004). *Teorie osobowości. Wydanie nowe*. Warszawa: PWN.
4. Hall, C. H., Lindzey, G. (1994). *Teorie osobowości*. Warszawa: PWN.
5. Pervin, L. A. (2002). *Psychologia osobowości*. Gdańsk: GWP.

Zbiory ćwiczeń z psychologii osobowości:

1. Oleś, P. K., Puchalska-Wasył, M., Sobol-Kwapińska, M. (red.) (2006). *O osobowości praktycznie wszystko. Ćwiczenia z psychologii osobowości*. Warszawa / Lublin: Wydawnictwo Naukowe Scholar i Wydawnictwo KUL.
2. Ashcraft, D. (2001). *Teorie osobowości. Studia przypadków*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Literatura uzupełniająca

1. Bąk, W. (2002). E. Tory Higginsa teoria rozbieżności. *Przegląd Psychologiczny*, 45, 39-55.
2. Beauvale, A. (1999). Czynniki ujęcie osobowości (osobowość w świetle psychologii różnic indywidualnych). W: A. Gałdowa (red.). *Klasyczne i współczesne koncepcje osobowości*, (s. 235-255). Kraków: Wydawnictwo UJ.
3. Buss, D. M. (2001). *Psychologia ewolucyjna. Jak wytłumaczyć społeczne zachowanie człowieka? Nowsze koncepcje*. Gdańsk: GWP.
4. Drat-Ruszczak, K. (2000). Teorie osobowości – podejście psychodynamiczne i humanistyczne. W: J. Strelau (red.) *Psychologia. Podręcznik akademicki. Tom 2*. (s. 601-652). Gdańsk: GWP.
5. Gałdowa, A. (1999). Psychologia analityczna C. G. Junga. W: A. Gałdowa (red.). *Klasyczne i współczesne koncepcje osobowości*, (s. 57-86). Kraków: Wydawnictwo UJ.
6. Kofta, M., Doliński, D. (2000). Poznawcze podejście do osobowości. W: J. Strelau (red.) *Psychologia. Podręcznik akademicki. Tom 2*. (s. 561-600). Gdańsk: GWP.
7. Łukaszewski, W. (2000). Psychologiczne koncepcje człowieka. W: J. Strelau (red.) *Psychologia. Podręcznik akademicki. Tom 1*. (s. 67-92). Gdańsk: GWP.
8. May, R. (1995). *O istocie człowieka. Szkice z psychologii egzystencjalnej*. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
9. McCrae, R. R., Costa, P. T. (2005). *Osobowość człowieka dorosłego*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
10. Neckar, J. (1999). Waltera Mischela interakcyjna teoria osobowości. W: A. Gałdowa (red.). *Klasyczne i współczesne koncepcje osobowości*, (s. 225-234). Kraków: Wydawnictwo UJ.
11. Niedźwieńska, A. (1999). Geneza, struktura i mechanizmy motywacyjne w ujęciu Alberta Bandury. W: A. Gałdowa (red.). *Klasyczne i współczesne koncepcje osobowości*, (s. 195-207). Kraków: Wydawnictwo UJ.
12. Nielicki, A. (1999). Psychologia jednostki Gordona W. Allporta. W: A. Gałdowa (red.). *Klasyczne i współczesne koncepcje osobowości*, (s. 143-158). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
13. Obuchowski, K. (2000). *Człowiek intencjonalny, czyli o tym jak być sobą*. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
14. Oleś, P. (2004). Perspektywa integracji nauki o osobowości czy metateoria? W: Chlewiński, Z., Sękowski, A. E., (red.) *Psychologia w perspektywie XXI wieku* (s. 143-164). Lublin: TN KUL.
15. Opoczyńska, M. (1999). W stronę psychologii subiektywnej – Alfreda Adlera koncepcja człowieka. W: A. Gałdowa (red.). *Klasyczne i współczesne koncepcje osobowości*, (s. 87-110). Kraków: Wydawnictwo UJ.
16. Ostaszewski, P. (2000). Procesy warunkowania. W: J. Strelau (red.) *Psychologia. Podręcznik akademicki. Tom 2*. (s. 97-116). Gdańsk: GWP.
17. Pisula, W. (2000). Psychologia ewolucyjna. W: J. Strelau (red.) *Psychologia. Podręcznik akademicki. Tom 1*. (s.179-204). Gdańsk: GWP.
18. Pospiszyl K. (1995). *Narcyzm. Drogi i bezdroża miłości własnej*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
19. Strelau, J. (2000). Osobowość jako zespół cech. W: J. Strelau (red.) *Psychologia. Podręcznik akademicki. Tom 2*. (s. 525-560). Gdańsk: GWP.
20. Szmigielska, B. (1999). Społeczno-uczeniowa teoria osobowości Juliana B. Rottera. W: A. Gałdowa (red.). *Klasyczne i współczesne koncepcje osobowości*, (s. 209-223). Kraków: Wydawnictwo UJ.
21. Tesser, A., Felson, R. B., Suls, J. M. (red.) (2004). *Ja i tożsamość*. Gdańsk: GWP.
22. Tucholska, S. (1997). Allporta koncepcja selfu. W: P. Oleś (red.). *Wybrane zagadnienia z psychologii osobowości*, (s. 257-269). Lublin: TN KUL.
23. Turopolski, W. (1999). Koncepcja „Ja” w psychologii Williama Jamesa. W: A. Gałdowa (red.). *Wybrane zagadnienia z psychologii osobowości*, (s. 31-55). Kraków: Wydawnictwo UJ.